

Ellisif Wessel ved skrivebordet i doktorboligen i Kirkenes omkring 1905.

HANNELE PAPPILA

Ellisif Wessel - poetisk fotograf og dokumentarist

En gruppe barn sitter i snøen og smiler blygt til fotografen. Fotografiet er tatt i skoltesamenes vinterplass Øvre Skolteby på russisk side av Pasvik i 1896 av Ellisif Wessel. Ellisif Wessel er en mye omtalt person i arbeiderbevegelsens historie. Hennes rolle i arbeider- og fagbevegelsens utvikling i Nord-Norge er betydelig. Hun deltok aktivt i debatter om samfunnsutvikling og arbeidernes rettigheter i en tid der skillet mellom arbeiderklassen og embetsklassen var stor, og der sosialistisk ideologi begynte å spre seg blant arbeiderne og intellektuelle i flere land. Ellisif Wessel oversatte og var med på å spre sosialistisk litteratur og skrifter via Kirkenes til hele Norge og også andre steder i Europa. Hun var en ildsjel som utsatte seg selv for kraftig motstand fra sin egen stand i sin søken etter sannhet og rettferdighet. Ellisif var på mange måter en utradisjonell kvinne i sin tid, hun viet sitt liv til arbeidernes og de undertryktes sak selv om hun kom fra en embetsmannsfamilie. Det var slett ikke ventet at hun skulle interessere seg for sosialistisk ideologi. Hennes virke for arbeidernes sak og for sosialismen vakte sterke følelser i sin tid. Interessen for hennes innsats, arbeid, tanker og liv er stor ennå i dag.

Ellisif Wessels person og liv har gjennom tidene inspirert både til avisartikler, en biografi¹, en dokumentarfilm (NRK 1976), en teaterforestilling² og til en roman³. Hennes dikt og andre skrifter er blitt utgitt i flere antologier og artikkelsamlinger. Hun beskrives i disse som en revolusjonær og opprører, en vekker og oppdrager, en bevisstgjører og et sannhetsvitne. Det sies at hun var stolt og steil, besluttsom og viljesterk, men også at hun var øm og poetisk, en stillfarende, lyttende liten dame, som hjalp de nødlidende uten å stikke seg fram.

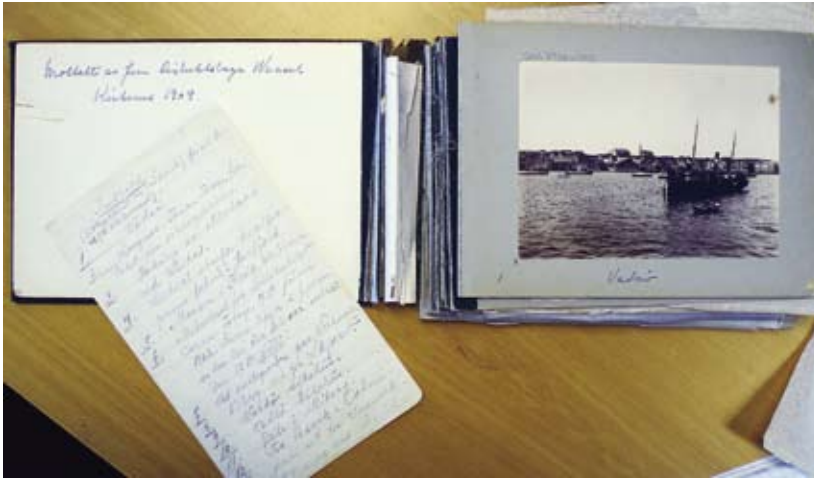
Skoltesamene i Øvre Skolteby fotografert av Ellisif Wessel i 1896. FOTO I FINNMARKSBIBLIOTEKETS ARKIV

Ellisif Wessel var også en dyktig amatør fotograf, selv om denne siden av henne i årenes løp har blitt tildelt mindre oppmerksomhet enn hennes politiske og litterære virksomhet. Hennes fotografier er blitt brukt som illustrasjoner i flere utgivelser i hennes egen tid og i enda større grad i ettertiden. I den senere tid har det også vært laget flere utstillinger av hennes bilder av museene i Nord-Norge og av andre, en del av hennes fotografier var med på utstillingen *The Frozen Image - Scandinavian Photography* i New York og Minneapolis allerede i 1983.⁴

Først nylig er det kommet betraktninger om hennes fotografiske arbeid som helhet; blant annet gjennom min hovedoppgave⁵ og i en vakker fotobok utgitt av Orkana forlag.⁶ I denne artikkelen skal jeg sette fokus på Ellisif Wessels fotografier som en fotosamling, se litt på de fotografiske tradisjonene som kan ha påvirket hennes fotografering samt presentere en del av hennes bilder.

Bildesamlingene etter Wessel

Bildesamlingen Ellisif etterlot seg er liten. Fordi mesteparten av hennes originale glassplater gikk tapt under krigen, er det umulig å si med sikkerhet hvor mange bilder Ellisif tok i sitt liv. Hun kopierte sine bilder for salg, som minner og postkort, hun laget en rekke album av sine bilder

Ellisif Wessel laget album av sine bilder og ga disse som gaver til venner og slektninger. Lærer og rektor ved Kirkenes skole, Axel Borgen, fikk dette albumet i 1909. Albumet finnes i dag i Sør-Varanger museums samling.

og ga disse som gaver til sine venner, kjente og slektninger. Disse bildene har i årenes løp kommet til arkivene og utgjør det bevarte materialet. En del av hennes bilder ble utgitt som illustrasjoner i hennes mann, Andreas Bredal Wessels, utgivelser og andre trykksaker i hennes levetid. Hun laget også et par lysbildeserier på 24 bilder med tekst, bildene på disse seriene er identiske og er laget av de samme motivene som finnes i hennes album.⁷ Jeg har kjennskap til ti album laget av Ellisif selv og ti album der hennes bilder er limt inn av andre - delvis blant andre fotografers bilder. Tre av albumene er i dag i privat eie. Det første kjente albumet ga hun til sin kusine og sin ektemanns søster Sofie Wessel i 1897⁸, og det siste kjente til familien Aakervik som nyttårgave i 1918.⁹

Den største samlingen av Wessel-bilder finnes i dag ved Sør-Varanger museum i Kirkenes, der rundt 700 eksemplarer er bevart (består av flere album og en del løse bilder). Museet har også en glassplatesamling på ca. 140 plater (tallet er usikkert fordi en del av disse platene kan tilhøre andre fotografer). Finnmarksbiblioteket har ca. 350 eksemplarer og Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek rundt 100. I tillegg finnes mindre samlinger av Wessels fotografier i Drammen bibliotek, Tromsø museum og på Norsk Folkemuseum. Det finnes også eksemplarer av Wessels fotografier i nesten alle museene og arkivene i Finnmark. I de fleste arkivene er Ellisifs bilder blitt registrert som eksemplarer, ikke som forskjellige motiver. Siden Ellisif laget flere kopier av samme motiv, som bildeserien av Neiden kirke viser, forteller ikke antallet bilder hvor mange forskjellige motiver som finnes etter Ellisif. De samme motivene går også igjen i

hennes album. Stort sett finnes de samme motivene i flere eksemplarer i alle arkivene. Antagelig finnes det ennå bilder i privat eie, som arkivene ikke har kjennskap til. Det kan også hende at det finnes materiale i arkivene, som ikke er blitt gjort tilgjengelig per dags dato.

En grov kalkulering basert på bildematerialet i de tre førstnevnte arkivene, alle ovennevnte album, glassplater og bilder brukt i A.B. Wessels utgivelser, gir ca. 400 forskjellige fotografier. Antallet forskjellige motiv

Bildesamlingen etter Ellisif er altså ikke stor, men det gjør den ikke mindre verdifull.

er lavt. Samlingen er også beskjeden sammenlignet med samlinger etter to andre fotografer fra samme tidsperiode, Axel Lindahl og Anders Beer Wilse. Det finnes ca. 3500 glassplater etter Lindahl og over 100 000 etter Wilse. Mitt anslag er ikke eksakt, siden en del av originalplatene har gått tapt, men det gir en pekepinn om i hvilken skala Ellisif Wessel fotograferte. Det er rimelig å anta at Ellisif laget papirkopier av mesteparten av sine negativer. Bildesamlingen etter Ellisif er altså ikke stor, men det gjør den ikke mindre verdifull.

Fru distriktslege Wessel

Ellisif og Andreas Bredal Wessel kom til Kirkenes som nygifte våren 1886, Andreas hadde fått en stilling som distriktslege der. Paret hadde funnet hverandre i Kristiania, der Andreas studerte medisin og Ellisif tok middel-skoleeksamen. Begge hadde leid seg inn hos samme vertinne. De var også søskenbarn, deres mødre Hansine Müller og Mathilde Wessel (begge f. Ross) var søstre. Deres valg om å gifte seg var uvanlig, men ikke ukonvensjonelt. Begge kom fra embetsmannfamilier, Ellisifs far, Wilhelm Jacobi Müller, var distriktslege i Sunndalen og hennes bror, Reidar Müller, kommunelege på Otta. Andreas' far var ingeniørmajor Peter M. Wessel. Ellisif var født i Gausdal i 1866 og vokste opp på Dombås, der hun fikk en alminnelig borgerlig oppdragelse. Som sekstenåring flyttet hun til Kristiania for å gå på Nissens Pikeskole. Hun var 20 år gammel da hun giftet seg og flyttet til Kirkenes sammen med sin da 28 år gamle ektemann.

Hva hun tenkte da båten kom fram til Kirkenes og en reinskysst ventet dem ved iskanten for å frakte dem til doktorboligen Solheim, kan vi bare gjette på. Det finnes ingen bevarte dokumenter fra hennes første tid i Kirkenes. Kontrasten mellom et aktivt selskapsliv i Sunndalen og Kristiania og et liv på et lite sted i utkanten av Norge, må ha vært stor. Til tross for dette ble paret boende i Kirkenes livet ut. Andreas Wessel var distriktslege fram til 1928, fra 1918 var han også fylkeslege i Finnmark. Doktor Wessel var også politisk aktiv og var varamann til Stortinget for Høyre i årene 1895-97 og for sosialistene i 1907-09. Han var også varaordfører for de borgelige i 1892-98 og for sosialistene i 1905-10. Ellisif selv ble politisk aktiv først ved begynnelsen av 1900-tallet.

Utsikten over Kirkenes fra doktorboligen der ekteparet Wessel bodde.

Dette bildet tok Ellisif Wessel i 1896. FOTO I FINNMARKSBIBLIOTEKETS ARKIV

Ellisif og Andreas Wessel virker å ha vært et par som arbeidet godt sammen. Doktor Wessel reiste mye rundt i sitt legedistrikt, og Ellisif fulgte med på en del av disse reisene. Senere begynte hun å fotografere på turene. Ellisif skrev også dikt og utga tre diktsamlinger.¹⁰ Senere, etter å ha blitt politisk bevisst og engasjert, skrev hun en rekke innlegg i avisene om det hun så og opplevde under møtene med lokalbefolkningen, og om den sosiale og politiske utviklingen hun var vitne til i Sør-Varanger og i samfunnet generelt. I tillegg utga hun barnebøkene *Den lille kamerat* og *Den lille socialist* i 1914 og et eget sosialistisk skrift, *Klasse mot Klasse*, i 1914-15.

Andreas Wessel foretok i sine år som distriktslege en kartlegging av boligforholdene og helsetilstanden for innbyggerne i distriktet, skrev ned samiske fortellinger, studerte både samiske, kvenske og norske slekter, nedtegnet folkeliv og skikker i de ulike folkegruppene og utga småskrifter om områdets historie på mange felt, for eksempel handelshistorie, skipsfart, bosetting og skolens utvikling gjennom tidene.¹¹ Han skrev om utbredelsen av tuberkulose i Finnmark og publiserte en rapport om arvelig hofteladdsdysplasi.¹² Andreas var også interessert i naturvitenskapelige studier. Han samlet fugler, egg, planter, insekter samt samisk håndverk og sølvsmedkunst, og studerte for eksempel antropo-

Kontrasten mellom et aktivt selskapsliv i Sunndalen og Kristiania og et liv på et lite sted i utkanten av Norge, må ha vært stor. Til tross for dette ble paret boende i Kirkenes livet ut.

Distriktslege Andreas Wessel underveis til et sykebesøk på Varangervidda, fotografert av Ellisif Wessel.

logi i Paris. Alt i alt var Andreas og Ellisif Wessel aktive og deltagende intellektuelle, som med sitt engasjement påvirket samfunnet de levde i på flere måter.

På det personlige plan opplevde ekteparet et stort tap, de fikk kun et barn; sønnen Petter Jan ble født i 1891, men døde av tuberkulose 11 måneder senere.¹³ Det sies at Ellisif skulle ha født flere dødfødte barn eller mistet flere barn under svangerskap, men det finnes ingen dokumenter om dette.¹⁴ Det er ingen registreringer av dødfødte barn for Ellisif Wessel i kirkebøkene.¹⁵ Det eksisterer heller ingen kjente dagbøker eller brev etter Ellisif eller Andreas som kunne fortelle noe om saken. Det er ikke godt å si om flere mislykkede svangerskap var en del av hennes liv, men det å miste sitt ene barn må ha vært en tung sorg å bære for dem begge.

Fotografi - en nyoppfinning

Fotografi og fotografering var en oppfinnelse på 1800-tallet blant mange andre innovasjoner, for eksempel bil, sykkel, strøm, telefon og radio, for å nevne noen. De første kameraer og teknikker ble introdusert i 1840-årene, teknikken utviklet seg raskt, fotografering ble fort billigere og enklere å utføre. Å bli fotografert spredde seg raskt i alle samfunnsklasser. Det var vanlig å få tatt små visittkortportretter av seg selv, disse kunne en gi til sine venner og slektninger. Det å samle portretter og andre bilder og lage album av disse ble også meget populært. Derimot

det å fotografere var til langt ut på 1900-tallet reservert for folk med høyere sosial status; kamerautstyr og andre redskaper krevde investeringer som langt fra alle hadde råd til.

Fotografi, spesielt portrettfotografi, var ett av de få yrkene som var ansett for å være passende yrkesvalg for ugifte kvinner på slutten av 1800-tallet. På denne tiden var det få yrker som var åpne for kvinner. For eksempel ble telegrafetaten åpnet for kvinner som den første offentlige etat først i 1858. Kvinnene kunne også jobbe for eksempel som folkeskolelærere, i kunstrelatert arbeid som malere eller danse- og musikk lærere, som jordmødre og sykepleiere¹⁶. I 1866 fikk kvinner også rett til å drive håndverk.

Fotografi ble helt fra begynnelsen av sett på som en passende syssel for kvinner fra borgerlig stand, og som god oppdragelse for unge kvinner i høyere samfunnsklasser. Kvinner som ville drive med fotografi som yrke kunne få opplæring hos en etablert fotograf. De kunne også studere ved Den Kvinnelige Industriskolen i Kristiania, der fotografi var ett av fagene.¹⁷

Fotografen Ellisif

Hvor Ellisif lærte å fotografere er ikke kjent, men hun kunne ha lært det mens hun ennå bodde hjemme. Hun kunne også ha lært basiskunnskaper i fotografi hos en atelierfotograf i Kristiania da hun studerte der, eller eventuelt senere. Fotoutstyr og framkallingsprosedyren hadde også, når man kommer til 1890-årene, blitt mer enkel og brukervennlig, det var vanlig at man fikk en kort orientering i fotografering når man investerte i fotoutstyr. Ellisif kan også ha fått opplæring hos noen av sine slektninger eller andre i sin omgangskrets. På denne tiden var fotografering altså en populær hobby blant folk i høyere sosiale kretser.

Hva som fikk Ellisif til å bli interessert i fotografi, kan jeg bare anta. Ellisif skrev dikt og var interessert i musikk, det sies også at hun ønsket hun kunne male.¹⁸ Kanskje var fotografering en måte å uttrykke seg kunstnerisk (som nevnt var fotografi en kunstnerlig uttryksmåte på lik linje med musikk og malerkunst blant unge kvinner). Fotografi var også en bra måte å fortelle venner og slektninger lenger sør hvordan livet i Sør-Varanger var og så ut. Ellisifs egen bruk av bilder i sine album vitner om dette. Ellisif laget også bilder for salg, men det finnes ingenting som tyder på at hun skulle ha fotografert på oppdrag. Derfor kan det ikke sies at fotografering skulle ha vært en profesjon for Ellisif, selv om hun i folketellingen i 1900 angir dette som sitt yrke.¹⁹ I samme folketelling konstateres det at Ellisif var under «privat understøttelse», hvilket betyr at hun ikke livnærte seg som fotograf. Da denne folketellingen ble gjort

Fotografi ble helt fra begynnelsen av sett på som en passende syssel for kvinner fra borgerlig stand, og som god oppdragelse for unge kvinner i høyere samfunnsklasser.

Ellisif Wessel arbeider med sine fotografier. På bordet står flasker med kjemikalier og en eske med glassplater. Antakelig holder hun på å skylle bilder i vann etter framkallingen. FOTO: FINNMARKSBIBLIOTEKETS ARKIV

var Ellisif og Andreas separert, og Ellisif bodde en stund i Kristiania hos en slektning. Separasjonen var ikke langvarig, og Ellisif var tilbake i Kirkenes i 1901. Andreas og Ellisif Wessel var velstående, som kone til distriktslegen hadde Ellisif ikke behov for å livnære seg som fotograf eller for å ha noe annet selvstendig yrke. Sett i lys av det bevarte materialet (ca. 400 forskjellige motiver og ca. 1200 eksemplarer) er Ellisifs fotografering beskjeden. Om man antar at det bevarte materialet utgjør omtrent halvparten av det Ellisif fotograferte i perioden 1895-1920, skulle dette bety at hun kun tok ca. 35-40 bilder per år. Fotografering kan sies å ha vært en hobby for henne.

Fotografering og vitenskap

Ellisifs fotografering kan også ses i sammenheng med hennes manns interesse for naturvitenskap. Dr. Wessel var en aktiv vitenskapsmann med interesser på mange felt. Fotografi var et brukbart redskap i vitenskapelig forskning og var tatt i bruk til dette formål allerede i 1840-årene.²⁰ På denne tiden hadde man ennå sterk tro på fotografiets egenskap til å beskrive en absolutt sannhet, det å fotografere var en

Trasti-Nils Rautiola (til høyre) sammen med sin kone, barn og barnebarn i Vaggetem. Dette er et av de få bildene av den kvenske befolkningen i Sør-Varanger. FOTO: FINNMARKSBIBLIOTEKETS ARKIV

viktig del av forskningsprosessen. Det var vanlig å dokumentere i fotografier det man studerte, så og opplevde. Også reiseskildringer i fotografier og fotobøker var populære, med fotografier kunne man fortelle om verden til dem som ikke hadde mulighet til å reise selv.

Det finnes en rekke fotografier der Ellisif har fotografert det som Andreas har forsket og skrevet om. Dr. Wessel utga flere skildringer og småskrifter om folket i Sør-Varanger, om deres liv, levekår, tradisjoner, skikk, slektsbånd og livsmiljø. Han brukte Ellisifs bilder som illustrasjoner i disse utgivelsene. I sin bok *Fra vor grændse mod Rusland*²¹ beskriver Andreas en reise med båt opp i Pasvikelva høsten 1901, boken er rikt illustrert med Ellisifs bilder. I boka beskrives Ellisif med en munter tone som «*Vor fotograf, der hverken skyr ild eller vand, naar det gjælder at faa en god plade (...)*».²² Andreas Wessel tok også selv en del bilder spesielt i 1920-årene, men han ble aldri en like dyktig fotograf som Ellisif.

Om teknikk og datering

Til å begynne med fotograferte Ellisif med et såkalt bokskamera og glassplater. Bokskameraet var lett å bruke, men teknisk på lavere nivå

En familie fra landsbyen Notjavre i russisk Lappland. Dette er et av motivene som Ellisif Wessel fikk laget som postkort og sendt til venner og bekjente.

enn for eksempel det mer avanserte belgkameraet fra samme tid. Bokskameraet kunne ikke skarpstilles fra objektivet. Kvaliteten på objektivet kunne også variere mye. I en god del av Ellisifs første bilder kan man tydelig se kameraets begrensninger; en del av hennes landskapsbilder tatt før 1900 er uskarpe i kantene. Dette skyldes objektivet dårlige tegneegenskaper. Ellisif skaffet seg senere et bedre kamera, hennes bilder fra 1900-tallet er kvalitetmessig på et bedre nivå. Det er også mulig at hun eide flere kameraer, ekteparet Wessel var som nevnt velstående, de reiste også en del i Mellom-Europa på begynnelsen av 1900-tallet, der en lett kunne kjøpe en mer avansert kameratype.

Ellisif laget såkalte kontaktkopier av sine negativer. Kopiene lages ved å legge glassnegativet direkte på fotopapiret, belyse det ved hjelp av en lampe eller sollys, og etterpå framkalle papiret i mørkerom. Resultat med denne metoden ble 1:1. Denne teknikken krevde ikke forstørrelsesapparat, prosedyren var enkel og kunne lett gjøres hjemme. Mesteparten av Ellisifs glassplater er i størrelse 11 x 16 (men størrelsen varierer litt, noen plater er litt mindre, noen litt større). Det finnes også en del variasjoner i bildene hun laget av disse negativene; i noen bilder er kantene blitt klippet av, en del bilder er også kopiert over på en papirtype som var mindre enn selve negativet.

Ellisif brukte dateringer i noen av sine album, men de fleste bildene er uten datering eller annen tekst. De eldste bildene er datert til 1890, men nærmere studier av disse dateringene viser at de er gjort av arkivarer og er basert på deres antagelser. Det finnes et bilde av Kirkenes datert 1890 i boken *Bosætningen i Sør-Varanger før 1870*, men det er ikke klart hvem som har satt denne dateringen.²³ Den første dateringen gjort av Ellisif selv er fra 1895.²⁴ Det forekommer ingen dateringer mellom 1890 og 1895. I 1890 hadde Ellisif bodd i Kirkenes i fire år. Deres eneste barn ble født i 1891, men i bildesamlingen etter Ellisif finnes det ingen bilder av sønnen. Det er mulig at dateringen 1890 er feil, hvilket kunne gi en forklaring på mangelen på bilder av barnet. Det er også mulig at Ellisif ikke tok bilder mellom 1891 og 1895. I denne perioden var Andreas Wessel på Rikshospitalet i Oslo på grunn av tuberkulose.²⁵ Dette, sammen med sønnens fødsel og død, kan ha vært årsaken til at Ellisif ikke tok bilder i disse årene.

Den største delen av bildene hennes er tatt mellom 1896 og 1905. Hun tok også en del bilder mellom 1905 og 1925, men det finnes atskillig færre bevarte bilder fra denne perioden. Ellisif kopierte bilder fra negativer eksponert i 1896-1900 også senere, for eksempel finnes det bilder fra 1896 i familien Aakervihs album.²⁶ Det ser ut til at hennes første bilder var like tidsaktuelle for henne som de nye. Når hun tok sine siste bilder er ikke kjent, men det finnes ingen bilder med datering etter 1930-årene.

Vi ser det hun så - eller gjør vi det?

Ellisif fotograferte i en tid der verden og samfunnet var i forandring. Da hun kom til Kirkenes, var det bare et lite sted langt opp mot nord. Hun fikk se stedet vokse til et industrisamfunn. Hun ble selv dratt inn i denne utviklingen og ble samfunnsmessig og politisk aktiv på en helt annen måte enn hva som var ventet av henne som doktorfrue. Er det denne utviklingen hun tok bilder av? Når vi ser på hennes bilder over hundre år etterpå, ser vi det samme hun så?

Den amerikanske fotografen Ansel Adamas har sagt: «There is always two people in a picture; the photographer and the viewer.» Med dette mener han at vi som betrakter bilder alltid legger våre egne vurderinger, tolkninger og følelser i bildene, disse kan være helt andre enn fotografens egne og intenderte.

Hvordan vi bruker bilder, i hvilken kontekst vi presenterer dem, gir innhold til bildene som kanskje ikke opprinnelig var der. De samme bildene får forskjellige meninger i et privat album, på veggen til et kunstmuseum, i en artikkel eller i en historiebok. Også den skriftlige informasjonen vi presenterer bildene med bidrar til å skape meninger i dem.

«There is always two people in a picture; the photographer and the viewer.»

Mesteparten av den informasjon som finnes knyttet til Ellisifs fotografier i arkivene er gjort av arkivarer i ettertiden, ikke av Ellisif selv.

Et fotografi er alltid et resultat av fotografens handlinger, fotografen har i en bestemt situasjon valgt å ta et bilde av et bestemt objekt. Hvilken betydning bildene hadde for Ellisif kan altså være en helt annen enn hva bildene i dag betyr for oss.

For å forstå hva Ellisif tok bilder av og kanskje ane noe om hvilken betydning bildene hadde for henne selv, må vi se på hennes bilder som en helhet og på hvordan hun selv brukte sine bilder. Fotografier er også alltid knyttet til de fotografiske tradisjonene fra tiden de er skapt i.

Bilder av landskap, bygder og by

Ellisif er mest kjent for sine bilder av folk. Dette kommer av at disse bildene er de som oftest blir presentert i utgivelser og utstillinger. Noen av bildene har derfor fått status som klassikere. Nesten halvparten av motivene Ellisif tok er likevel bilder av landskap og natur, samt oversiktsbilder over bygder og byer i Nord- og Sør-Varanger.

Til dette bildet har Ellisif skrevet: «Fra Grense Jakobselv utenfor elvemunningen. Sildnoten drages. Grenserøys til venstre på berget.» Bildet er tatt mellom 1900 og 1909. FOTO I FINNMARKSBIBLIOTEKETS ARKIV.

Landskap og natur var populære motiver for fotografene på slutten av 1800-tallet. Dette hadde sammenheng med nasjonalromantikken. Det ble startet flere nasjonalromantisk pregede fotograferingsprosjekter i alle nordiske land. I Norge reiste Knud Knudsen, Anders Beer Wilse og Axel Lindahl rundt og dokumenterte den vakre norske naturen. Ellisifs interesse for natur og landskapsbilder kan ses i sammenheng med dette, selv om hennes fotografier av natur og landskap ikke nådde kvalitetsmessig samme nivå som de tre ovenfor nevnte fotografenes bildeproduksjon. Dette kan skyldes at kameraet Ellisif brukte før 1900 egentlig ikke egnert seg til denne typen fotografering.

Samene - et populært motiv for fotografer og forskere

En stor del av Ellisifs bilder av folk er fotografier av samer i Sør-Varanger og på den russiske siden av Pasvik. Dette til tross for at den største folkegruppen i området før A/S Sydvaranger ble etablert var kvener. Samene var som etnisk minoritet og eksotisk folkegruppe et meget populært motiv for fotografene. Samenes land - Finnmark, Lappland og Norrland - ble besøkt av mange fotografer og forskere på denne tiden, i alle nordiske land. I tillegg var etniske studier, raseskildringer og antropometriske målinger²⁷ en del av datidens vitenskapelige praksis i Norge og i resten av Europa. Også Andreas Wessel drev en del med etnografiske studier av samer og kvener spesielt i 1910-30-årene. Hans studier er utgitt med bilder for eksempel i *Bosætningen i Sør-Varanger før 1870*²⁸. I sammenheng med sine etnografiske studier tok Andreas Wessel en del antropologiske bilder der personene er fotografert rett forfra og i profil. Dette var en vanlig måte å vise sine forskningsresultater i bilder på, denne praksis ble utført av de fleste antropologer på denne tiden. Også en del av Ellisifs bilder ble brukt til dette formålet i Andreas' artikler.

Ellisifs bilder av samene er for øvrig mer varierte enn Andreas' fotografier, men hennes bilder er likevel konstruert slik det var vanlig blant andre fotografer på denne tiden; personene er ofte fotografert stående i grupper utenfor sine hus, gammer eller telt. Ellisifs interesse for samene kan ses i sammenheng med Andreas Wessels interesse for å samle inn samisk folkeliv, deres tradisjoner, skikker og gjenstander. Det er dette Ellisif dokumenterte i bilder. Andreas og Ellisif ser ut til å ha jobbet godt sammen, fotografering ga henne en rolle i hans vitenskapelige virke i en hverdag der hun ikke hadde så mange andre roller å fylle enn å være fru distriktslege Wessel. Dette spesielt før hun ble politisk aktiv og med dét betydelig mer selvstendig enn hun hadde vært tidligere. Mesteparten av

En stor del av Ellisifs bilder av folk er fotografier av samer i Sør-Varanger og på den russiske siden av Pasvik.

Bildet av disse fjellsamene i Sør-Varanger er ett av mange som Ellisif tok av den samiske befolkningen i området. Bildet er sannsynligvis tatt i slutten av 1890-årene.

hennes bilder er tatt i perioden 1896-1905, altså før hennes politiske engasjement.

På tur med kamera - personlige bilder

Ellisif fotograferte også en del på sine og Andeas Wessels turer. Disse og hennes bilder fra embetsfolk i Varanger kan ses som personlige minner, og ingen dokumentasjoner eller folkelivsskildringer. Ellisif hadde en stor omgangskrets, doktorboligen Solheim ble besøkt av mange reisende, konfirmanter og feriekolonibarn bodde der i perioder, gode venner var på besøk, russiske flyktninger fikk husly der.

Ellisif tok en del bilder av sine venner, men generelt finnes det få private bilder i samlingen. De mest private bildene har motiver av Andreas Wessel, hundene Ullman og Slusk og katten Snorre.

Bilder fra arbeiderbevegelsen

Ellisif brant for arbeidernes og sosialismens sak, hun deltok aktivt i samfunnsdebatten og da avisen ikke lenger ville trykke hennes artikler,

Den første streiken i fagforeningen Nordens Klippe fant sted 24. mai 1908. Gruvearbeiderne samlet seg til møte utenfor Wessels hjem «Solheim» i 1908. Ellisif tok bildet som har teksten *Fra Solheim. Streik og oprørsfane, Karlgren taler fra verandaen*. De øvrige på verandaen er Bugge og Erikson.

utga hun dem og andre innlegg i sin egen utgivelse: *Klasse mot Klasse*. På tross av denne aktiviteten finnes det kun et fåtall bilder fra arbeiderbevegelsen, eller av besøkende kamerater. Som nevnt før er mesteparten av det bevarte bildematerialet tatt før Ellisif ble politisk aktiv på begynnelsen av 1900-tallet. Det ser ut til at Ellisif fotograferte mindre og mindre etter 1910. Hun skrev, leste, oversatte, publiserte og deltok i debatter. Det er mulig at fotografering ble mindre viktig for henne i denne sammenheng, og at hun var mer opptatt av andre uttryksmåter for å fremme sosialismens sak.

Poetisk stil

Ellisif var på mange måter tradisjonell i sin fotografering, selv om hun på andre felt var meget utradisjonell. Hun fotograferte det som alle andre i samtiden tok bilder av og stort sett på samme måte. Til tross for dette har Ellisifs fotografier en egen gjenkjennelig stil. Hun kjente personlig mange av dem hun tok bilder av, også blant den samiske befolkningen. Hun kjente til deres liv og livshistorie, deres slektsbånd og skjebner. Det

finnes en fortrolighet i hennes bilder som ofte mangler fra de reisende fotografenes fotografier. Det ser ut til at de avbildede kjente henne og hadde tillit til henne i fotografisituasjonen.

Ellisif kjente personlig mange av dem hun tok bilder av, også blant den samiske befolkningen.

Mange av hennes oversiktsbilder er tatt på lang avstand, som en foss, et hus, en kirke eller annen bebyggelse, selv om hun i bildeteksten skulle angi dette som hovedobjekter. Hovedobjektet plasserte hun ofte midt i bildet. Til tross for dette fikk Ellisif til fint balanserte og komponerte bilder. Mange av hennes oversiktsbilder kan betraktes som vakre skildringer, det finnes noe lyrisk i dem.

Bildesamlingen etter Ellisif Wessel gir oss et glimt av livet i Sør-Varanger rundt århundreskiftet. På slutten av 1800-tallet og fram til 1901 var Ellisif den eneste fastboende fotograf i Sør-Varanger, hennes bilder er av den grunn enestående og verdifulle.

Noter

- 1 Nilssen Terje, *Ellisif Wessel – en himmelstormer*, Oslo 1975.
- 2 Austrem, Marie Liv, *Tend en gnist i bankende sinn*, Kirkenes 1991, regi Svea Andersen, Hålogaland Teaterselskap.
- 3 Enger, Cecilie, *Himmelstormeren*, Oslo 2007.
- 4 Friedman, Martin L., *The Frozen Image: Scandinavian Photography*, New York 1983.
- 5 Pappila Hannele, *De kvinnelige Finnmarksfotografene Emilie Henriksens og Ellisif Wessels fotografiske virke sett i lys av tidsmessige strømninger og fotografiske tradisjoner rundt århundreskiftet 1900*, UiT 2007.
- 6 Johansen, Elisabeth, Austrem, Marie Liv og Røde, Gro, *Ellisif Wessel – Du ber om mit fotografi*, Stamsund 2007.
- 7 En seire av Wessels *I Lappenes Land* finnes i Finnmarksbibliotekets arkiv, Vadsø.
- 8 Sofie Wessels album; Sør-Varanger Museum, Kirkenes.
- 9 Aakerviks album; Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo.
- 10 Wessel, Ellisif, *Vinter og vaar* 1903, *Nye smaavers* 1904 og *Det Kalder* 1930
- 11 Wessel, Andreas Bredal, *Optegnelser fra Sør-Varanger*, Kirkenes 1979, original utgitt i 1938.
- 12 Forsdahl, Anders, «Finnmarkslegen som påviste arvens betydning ved hofteledds dysplasi», i *Den norske lægeforeningens tidsskrift* 3/2000.
- 13 Arkivverket: Ministerialbok nr. 4 Sør-Varanger.
- 14 For eksempel i Nilssen, Terje, *Ellisif Wessel – en himmelstormer*, Oslo 1975, s. 132.
- 15 Arkivverket: Ministerialbok nr. 4 Sør-Varanger.
- 16 Røde Kors utdannet sykepleiere fra 1895.
- 17 Etablert i 1875.
- 18 Skogheim, Dag, *Ellisif Wessel – kvinner i nordnorsk arbeiderbevegelse*, Oslo 1977.
- 19 UiT, *Folketelling 1900* Kristiania.
- 20 Larsen, Peter og Lien, Sigrid, *Norsk fotohistorie. Fra daguerreotypi til digitalisering*, Oslo 2007.
- 21 Wessel, Andreas Bredal, *Fra vor grændse mod Rusland*, Kirkenes 1991,

- original utkom i 1902.
- 22 Wessel, Andreas Bredal, *Fra vor grændse mod Rusland*, Kirkenes 1991, 45–50.
 - 23 Qvigstad, J., *Bosætningen i Sør-Varanger før 1870*, Kirkenes 1981.
 - 24 Dateringen finnes i Sofie Wessels album I: Sør-Varanger museum, Kirkenes.
 - 25 Forsdahl 2000.
 - 26 Familien Aakerviks album fra 1918: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo.
 - 27 Antropometri er en metode der fysiske målinger av skalle, nese, ører osv. og systematiske skildringer av ulike raser og befolkningsgrupper utgjorde basisen for vitenskapelig forskning.
 - 28 Qvigstad 1981.